

FUNKCIA VEDOMIA PRI UTVÁRANÍ SOCIALISTICKÉHO SPÔSOBU ŽIVOTA

ANDREJ SIRÁCKY, Ústav filozofie a sociológie SAV, Bratislava

SIRÁCKY, A.: The Function of Consciousness in the Forming of Socialist Way of Life. *Filozofia* 31, 1976, No 5, p. 449—454

The author in his paper deals with the question of consciousness in the forming of socialist way of life. The basis of the whole system of way of life is formed, first of all, by the changes in the material-technical basis, in economics and in the social structure. This is a very complicated dialectical relation between the changes in the structure of the society and the changes in thinking and acting.

In these connections the function of the socialist consciousness is closely analyzed. The new relation to work and the socialist way of thinking catches "the revolutionary feature of the development of the whole sphere of production" and with it connected economic and political factors (the managing, the planning, the controlling). The connection of theory and practice and the merits of socialism with the scientific-technological revolution are fully manifested here.

In the further part of the paper the author criticizes various non-marxist theories and conception of "way of life" and "style of life".

In the conclusion the author points out the fact how in the process of the revolutionary reconstruction of the society also the people are changed, their consciousness, their thinking, feeling and acting. The new quality of the socialist consciousness becomes a mighty political, economic and social power. The organic component of the socialist consciousness and way of life is represented by the common class interests, by the idea of internationalism and the awareness of the appurtenance to the world socialist system with the Soviet Union on the head.

Socialistický spôsob života je zložitý spoločenský jav (proces), v ktorom sa prejavujú a formujú typické — pre socialistické zriadenie — povahové znaky a črty človeka (osobnosti) socialistickej spoločnosti. Socialistický spôsob života treba chápať v súvislosti so základnými spoločenskými premenami v základni i v nadstavbe. Aby sa realizoval a upevňoval, treba vylúčiť z neho „zvyklosti a tradície, ktoré splodila tisícročná existencia vykorisťovateľskej spoločnosti — súkromnovlastnícka mentalita a morálka, vzájomná nedôvera ľudí rôznych národov a rás". (1, s. 621)

Základom socialistického spôsobu života sú *nové výrobné vzťahy*, ktoré vznikajú ako dôsledok — v rozvoji výrobných síl — *revolučných výdobytkov* ro-

botnickej triedy ako nositeľky sociálneho pokroku a vybudovania socialistickej spoločnosti.

Pod socialistickým spôsobom života rozumieme zložitý systém (štruktúru) činností spoločenských skupín, vrstiev i jednotlivcov. V systéme týchto činností sú javy (procesy) ekonomické, spoločenské, politické a ideologické. Súčasťou socialistického spôsobu života — ako pracovnej, fyzickej a intelektuálnej činnosti — je aj spoločenské vedomie (svetonázor, mentalita, morálka). Možno povedať, že je to súčasne i systém spoločenských a morálnych hodnôt, ako ku komunizmu zameraný spôsob myslenia, čítania a konania ľudí.

Základ celého systému spôsobu života tvoria predovšetkým *zmeny v materiálno-technickej základni, v ekonomike a v sociálnej štruktúre*. Ide o zmeny, ako uvidíme neskôr, ktoré prebiehajú v celej sociálnej štruktúre, v jej jednotlivých zložkách. Avšak jednotlivé zložky (robotníci, roľníci, inteligencia) sa nie v rovnakej miere a súčasne prispôsobujú týmto zmenám. U niektorých vedomie, psychika i morálka zaostáva za zmenami v ekonomickej sfére. U iných naopak vedomie pôsobí aktívne a progresívne na rozvoj celej spoločnosti. Slovom, je tu veľmi *zložitý dialektický vzťah* medzi zmenami v štruktúre spoločnosti a zmenami v myslení a konaní. Ide o *postupný a nie súčasne prebiehajúci* proces. V „spätnej väzbe“ dosiahnutý vyšší (kvalitatívne) stupeň vedomia aktívne ovplyvňuje materiálnu základňu.

Treba si uvedomiť, že celá oblasť vedomia, duchovné i morálne hodnoty sú organicky spojené so *spoločenským pohybom a praxou*. Súhrnné spoločenské „vzťahy“ ľudí, ich každodenné skutky a myšlienky sú určované základnými princípmi marxizmu-leninizmu, normami a hodnotami rozvinutej socialistickej spoločnosti. Ak chápeme spôsob života ako systém uvedených činností, potom všetky spolu fungujú za aktívnej činnosti vedomia. V celej štruktúre činností je tu, prirodzene, *základnou rovinou ekonomická a sociálna rovina*.

V uvedenej súvislosti chcem zdôrazniť *funkciu socialistického vedomia*. Je dôležitou časťou spôsobu života, pričom celá jeho *hlbka a šírka* (myslenie, cítenie, svetonázor i konanie) sa prepletá vo vzájomnom (dialektickom) pôsobení bytia a vedomia. Ale v *podstate* a v *historickom procese* je rozhodujúca úloha spoločenského bytia s rastúcou funkciou subjektu. V celom spoločenskom dianí hrá dôležitú úlohu kvalita (socialistická) vedomia ľudí.

V socialistickej spôsobe života je rozhodujúci *nový vzťah k práci a socialistický spôsob myslenia*. Tým sa postihuje „*revolučný ráz rozvoja celej výrobnjej sféry*“, s ňou súvisiacich ekonomických a politických faktorov (riadenie, plánovanie, kontrola). Tu sa v plnej miere prejavuje *spojenie teórie a praxe*, prednosti socializmu s vedeckotechnickou revolúciou.

V súvislosti s rozpracovaním základných kategórií socialistického spôsobu života treba hlbšie skúmať *spätosti materiálne a duchovné, kvantitatívnu stránku* (hmotný blahobyť) a *kvalitatívnu stránku* (duchovný rozvoj). Iba v celom tomto komplexnom „pohybe“ pôsobí „jednotiaci faktor“ socializmu, ktorý si vytvára svoj vlastný „spoločenský mechanizmus“. V ňom, v jeho pôsobení je zrejma a *postupujúca tendencia „socialistického vyrovnávania“*, odstraňovanie rozdielu medzi fyzickou a psychickou prácou, medzi mestom a dedinou, medzi

„priemerom a vrcholom“ a rastúca miera „voľného času“, prenikanie „mestského spôsobu života“ do dedín (napr. kultúra bývania) atď.

Nepôjde tu o *prostú nivelizáciu*. Je pravda, že nepretržitý rast materiálnej základne, zveľaďovanie výroby, celej produkcie a distribúcie, ekonomiky vedie — na rovine socialistickej zásady odmeňovania — k určitému, relatívnemu prehĺbovaniu (?) rozdielov v životnej a kultúrnej úrovni. Táto tendencia (rozdiel napr. v kvalite práce) je *dočasná a s postupným prenikaním komunistických prvkov sa bude vyrovnávať vždy na vyššej spoločenskej a kultúrnej úrovni*. Pôjde pritom o stúpajúcu mieru sociálnych istôt, o všestranný rozvoj socialistickej osobnosti a o uvoľňovanie tvorivých aktivít človeka.

Všimnime si problém „komplexne“. Ani v kapitalizme „veci“ nestoja a dejú sa aj tam premeny vyžadujúce si teoretické vysvetlenie. Existujú rôzne koncepcie a teórie „spôsobu života“, „životného štýlu“ a pod., v ktorých sa *absolutizuje* najmä hmotná (civilizačná) úroveň života. Predstavuje to úplnú negáciu duchovných hodnôt a morálky. To sú propagátori „industrializmu“, „technokratizmu“ a „technického veku“ (D. Bell, A. Toffler, H. Marcuse, R. Aron a i.). Podľa nich typickým znakom spôsobu života je „konzum“ a „postindustriálny“ stupeň rozvoja spoločnosti. Netreba zdôrazňovať, že v týchto názoroch sa prejavuje *obrana kapitalistického spôsobu života*. Nemusíme osobitne zdôrazňovať, že v rôznych teóriách „postindustriálnej spoločnosti“, „spotrebiteľskej spoločnosti“, „spoločnosti blahobytu“ a „spoločnosti rovnakých možností“ sa skrýva obrana kapitalistického systému. Bezduchý technicizmus, utilitarizmus a pragmatizmus, na druhej strane hlboký pesimizmus, amoralizmus a antihumanizmus sú zrejým výrazom krízy kapitalistickej spoločnosti. Nič nepomáha, že sa všetko to označuje lákavým názvom „demokratického“ alebo „etického“ socializmu.

V socialistickej spoločnosti *v práci, v pracovnom procese, v styku s ľuďmi (v kolektíve) sa tvorí „nový socialistickej charakter človeka“*. V súvislosti s novou technikou a technológiou vo výrobe rastú i nároky na teoretické myslenie. Vo vzťahu k práci a k ľuďom vzniká kvalitatívne nový spôsob myslenia, cítenia a konania, ktorý sa zakladá na materialistickom svetonázore: V tejto pracovnej a tvorivej činnosti sa uskutočňuje „socialistická seberealizácia osobnosti“. Od nej však nemožno oddeľovať ani tvorivú aktivitu nás (robotníkov a družstevných roľníkov). Aj keď je tu zahrnutá viera vo víťazstvo komunizmu, *optimistická perspektíva*, je zrejmé, že formovanie socialistickej vedomia sa odohráva v dlhom, dialekticky protirečivom procese. Pôsobia pritom — pod politickým vedením komunistickej strany — rôzne zložky a inštitúcie (výchova, rodina, škola, prostredie, spoločenské organizácie a i.).

Nové, socialistické spoločenské vzťahy poskytujú široký priestor pre rozvinutie socialistickej demokracie, slobody, socialistickej humanizmu a pre všestranný rozvoj osobnosti. Ako dôsledok pôsobenia socialistickej vedomia a uvedomenia vzniká i „nová kvalita duchovného života“ a uplatňujú sa princípy a normy socialistickej spôsobu života.

Keď v celom rozsahu a potrebnej hĺbke skúmame spôsob života ako sociologicko-filozofickú kategóriu (vzťah objektu a subjektu, spoločnosti a jednotliv-

ca), do popredia sa nepochybne dostáva otázka *funkcie a formovania socialistického vedomia*.

Nový socialistický človek sa formuje cieľavedome pod rozhodujúcim vplyvom robotníckej triedy, vyspelej v boji a vo výstavbe, ktorá vedená komunistickou stranou, správne analyzuje situáciu, utvára podmienky pre perspektívny rozvoj spoločnosti a riadi racionálne, plánovite spoločnosť. Pre tento cieľ strana mobilizuje široké ľudové masy, a to všetko na vedeckom základe, na základe teórie marxizmu-leninizmu.

V socialistickej spoločnosti je *vyriešený základný problém politickej moci*, nerušeného upevňovania ekonomiky na základe zospoločnenia výrobných prostriedkov. Vyriešený je aj problém vzťahu jednotlivca a spoločnosti (práva i povinnosti občanov). Štruktúra socialistickej spoločnosti je *pevnou platformou* pre proporcionálny rozvoj ekonomiky, politiky, sociálnych inštitúcií, hodnôt a socialistických ideí (humanizmu). Položené sú *pevné ekonomické základy. Práca je základnou kategóriou politicko-ekonomicko-spoločenskou*. Ale má aj svoje psychologické, svetonázorové a morálne (aj iné) aspekty. Spoločnosť si utvorila aj uťvára svoj „ideový“ a „mravný“ kódex, v ktorom je široký priestor pre socialistický spôsob života. Proces formovania socialistického vedomia pracujúcich si nepredstavujeme ako „idylu“, ako cestu bez problémov, bez zákrut a bez ťažkostí. Socialistický systém je však dosť pevný a má všetky podmienky, vonkajšie i vnútorné sily, aby z cesty vedúcej ku komunizmu odstránil všetko, čo je poznamenané zlou minulosťou, kapitalizmom, triednym, sociálnym a u nás aj národným, národnostným útlakom. V našom sociálno-politickom systéme a v ekonomike už neexistujú kapitalistické živly. Avšak dosiaľ zotrávajú vo vedomí malomeštiacke návyky, tradície a predsudky. Tieto negatívne javy sú cudzie podstate a ideám socializmu. Zotrávajú ako malomeštiacke koncepcie „konzumného spôsobu života“, ktoré v podobe „hmotárstva“, egoizmu, nezdravého individualizmu prenikajú do nášho rodinného a spoločenského života. Protí tomuto negatívnemu „spoločenskému mechanizmu“, ktorý zapríčiňuje, že jednotlivci alebo niektoré sociálne vrstvy sa odvracajú od platných právnych a morálnych noriem, že strácajú „hodnotovú socialistickú orientáciu“, musí socialistická spoločnosť bojovať vhodnými prostriedkami. Tu je na mieste nielen liečba, ale aj prevencia. Treba dôkladne skúmať tieto „sociálne choroby“ ako poruchy socialistického vedomia. Dôležitú funkciu tu má systém komunistickej výchovy. Treba odkrývať všetky objektívne i subjektívne príčiny (vplyv prostredia, zlé dojmy z mladosti, neukojené túžby, urazená pýcha, imitácie cudzích, buržoázných vplyvov atď.). Protí všetkým „sklonom ku zlu“ si musí socialistická spoločnosť vypestovať „socialistický spoločenský mechanizmus“.

Proces formovania socialistického vedomia — v širšom rámci spôsobu života — je *proces dynamický, zdĺhavý a protirečivý*. Pôsobia tu niektoré prežitky minulosti a nemožno podceňovať ani vplyvy kapitalistického Západu. Ale silnejšia než tradícia a neblahá minulosť je *dnešná naša socialistická skutočnosť a komunistický zajtrajšok*. Naše miesto v sústave socialistických štátov a najmä opora, ktorú máme u sovietskych ľudí, nám umožňuje, že rôzne prekážky, nástrahy i deštruktívne „príklady“ nesocialistického spôsobu života postupne — pôsobe-

ním objektívnych faktorov, ale aj sústavnou ideovou a výchovnou prácou — prekonáme a odstránime ako vtedy na zdravom tele socializmu.

Záverom možno povedať, že proces formovania človeka, jeho spôsobu života i vedomia (myslenia, cítenia i konania) sa deje v závislosti od spoločensko-politicko-ekonomických podmienok. Aj keď je to proces zákonitý, objektívny, jednako v ňom subjekt, človek, jednotlivec nevystupuje pasívne. Jeho podiel, aktivita a tvorivá činnosť ako príslušníka kolektívu, triedy, sociálnej skupiny, ktorá je na čele pokroku, sa znásobuje, umocňuje. Iba dialektika nám vysvetlí „zdanlivý rozpor“, ako do „nezávislosti“ objektívnych procesov vložiť aktívnu činnosť ľudí, ich vedomé konanie. Z aktivity subjektov, tried, skupín, vrstiev i jednotlivcov, z ich protichodných záujmov a názorov vzniká „vzájomné kríženie“ ako výsledok *progresívnych cieľov a ideí*.

V procese revolučnej prestavby spoločnosti sa menia aj ľudia. Rast materiálno-technickej základne, economickej a triednej štruktúry vyvoláva aj zmeny v nadstavbe, v ideológii, vo vedomí, myslení, cítení i konaní ľudí, v celom spôsobe ich života. Pritom sa tu odohráva dialektický proces: *nová kvalita vedomia, upevňujúce sa socialistické vedomie stáva sa mohutnou politickou, ekonomickou a sociálnou silou*. Organickou zložkou socialistického vedomia a spôsobu života sú spoločné triedne záujmy, idea internacionalizmu, vedomie príslušnosti k svetovej socialistickej sústave na čele so Sovietskym zväzom, ako aj postupné likvidovanie všetkých kapitalistických a malomeštiackych pozostatkov a prežitkov v oblasti kultúry a v celej duchovnej sfére.

LITERATÚRA

1. BREŽNEV, L. I.: Projevy a stati. Praha 1972.

ФУНКЦИЯ СОЗНАНИЯ ПРИ ФОРМИРОВАНИИ СОЦИАЛИСТИЧЕСКОГО ОБРАЗА ЖИЗНИ

Андрей Сирацки

Автор статьи рассматривает вопрос о функции сознания при формировании социалистического образа жизни. Основу всей системы образа жизни составляют прежде всего изменения в материально-технической базе, в экономике и в социальной структуре. Речь идет об очень сложном диалектическом взаимоотношении между изменениями в структуре общества и изменениями в мышлении и поступках людей.

В этих взаимосвязях ближе рассматривается функция социалистического сознания. Посредством нового отношения к труду и социалистического образа мышления достигается «революционный характер развития всей сферы производства» и связанных с ней экономических и политических факторов (управление, планирование, контроль). Здесь в полной мере проявляются сочетание теории с практикой и соединение преимуществ социализма с научно-технической революцией.

В следующей части работы подвергаются критике различные немарксистские теории и концепции «образа жизни» и «стиля жизни».

В заключении автор указывает на то, как в процессе революционного переустройства общества изменяются также люди, их сознание, мышление, их чувства и поступки. Новое качество социалистического сознания становится мощной политической, экономической и социальной силой. Органической составной частью социалистического сознания и социалистического образа жизни являются общие классовые интересы, идея интернационализма и сознание принадлежности к мировой социалистической системе во главе с Советским Союзом.

DIE FUNKTION DES BEWUSSTSEINS BEI BILDUNG EINER SOZIALISTISCHEN LEBENSWEISE

Andrej S i r á c k y

Der Verfasser behandelt im vorliegenden Artikel die Funktion des Bewusstseins bei Bildung einer sozialistischen Lebensweise. Die Grundlage des gesamten Systems der Lebensweise bilden vor allem die Veränderungen in der materiell-technischen Basis, in der Ökonomie und der sozialen Struktur. Es geht dabei um ein sehr kompliziertes dialektisches Verhältnis zwischen Veränderungen in der Struktur der Gesellschaft und den Veränderungen im Denken und Handeln.

In diesen Zusammenhängen wird die Funktion des sozialistischen Bewusstseins näher untersucht. Durch ein neues Verhältnis zur Arbeit und die sozialistische Denkweise wird „die revolutionäre Entfaltung der gesamten Produktionsphäre“ und der mit ihr zusammenhängenden ökonomischen und politischen Faktoren (Leitung, Planung, Kontrolle) aufgefasst. In vollem Masse manifestiert sich da die Vereinigung von Theorie und Praxis und die Vorteile einer Verbindung von Sozialismus und wissenschaftlich-technischer Revolution.

Weiters werden in der Studie verschiedene unmarxistische Theorien und Konzeptionen „der Lebensweise“ und „des Lebensstils“ einer kritischen Betrachtung unterzogen.

Abschliessend weist der Verfasser darauf hin, wie sich im Prozess einer revolutionären Umbildung der Gesellschaft auch die Menschen selbst, ihr Bewusstsein, Denken, Fühlen und Handeln verändert. Die neue Qualität des sozialistischen Bewusstseins wird zu einer mächtigen politischen, ökonomischen und sozialen Kraft. Ein organischer Bestandteil des sozialistischen Bewusstseins und der sozialistischen Lebensweise sind die gemeinsamen Klasseninteressen, die Idee des Internationalismus und das Bewusstsein der Zugehörigkeit zum sozialistischen Welt-system unter der Führung der Sowjetunion.